

Til va adabiyot.uz

ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNAL
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ELECTRONIC JOURNAL

«Til va adabiyot – Преподавание языка и литературы – Language and literature teaching» (e-mail: tilvaadabiyotuz@gmail.com) <https://oak.uz/pages/4802>

ULUG' MA'RIFATPARVAR ALLOMA MAHMUDXO'JA BEHBUDIY TAVALLUDIGA 150 YIL

Feruza TASHPULATOVA,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
Roman-german filologiyasi fakulteti,
ispan tili nazariy fanlar kafedrasida katta o'qituvchisi
Elektron pochra manzili: feruzasultanova19740401@gmail.com

MULOQOT JARAYONIDA TINGLAB TUSHUNISH KO'NIKMASINI MASHQLAR SISTEMASI ORQALI TAKOMILLASHTIRISHNING AHAMIYATI

Annotatsiya: ushbu maqola muloqot jarayonida tinglab tushunish ko'nikmasining ahamiyatini va uni takomillashtirishda mashqlar tizimining o'rnini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotning dolzarbligi zamonaviy muloqotning o'ziga xos xususiyatlari, tinglab tushunish ko'nikmasining muhimligi va uning yetarli darajada rivojlanmaganligi bilan belgilanadi. Maqolada tinglab tushunish ko'nikmasining ta'rifi, komponentlari, muloqotdagi o'rni va ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, turli xil mashqlarning tinglab tushunish ko'nikmasini takomillashtirishdagi o'rni va ahamiyati, mashqlar tizimini tuzish tamoyillari va ularning samaradorligini baholash mezonlari aniqlanadi. Ishda tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishga qaratilgan turli xil mashqlar turlari va ularning muloqot jarayonidagi amaliy qo'llanilishi o'rganiladi. Tadqiqot natijalari muloqot jarayonida tinglab tushunish ko'nikmasini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga yordam beradi. Maqolada lingvodidaktik va psixolingvistik nazariyalar asosida mashqlar tizimining samaradorligi asoslanadi va tinglab tushunish ko'nikmasini o'qitishda mashqlarning ahamiyati chuqur tahlil qilinadi. Ushbu tadqiqot o'qituvchilar, metodistlar va til o'rganuvchilari uchun muhim manba hisoblanadi.

Kalit so'zlar: muloqot, tinglab tushunish ko'nikmasi, mashqlar tizimi, muloqot ko'nikmalari, lingvodidaktika, psixolingvistika, til o'rgatish metodikasi, o'quv jarayoni, tinglash strategiyalari.

Аннотация: статья посвящена изучению значения навыков аудирования в процессе общения и роли системы упражнений в их совершенствовании. Актуальность исследования определяется особенностями современной коммуникации, значимостью навыков аудирования и их недостаточной сформированностью. В статье рассматриваются определение, компоненты, роль и значение навыков аудирования в общении. Также определяются роль и значение различных упражнений в совершенствовании навыков аудирования, принципы построения системы упражнений и критерии оценки их эффективности. В работе рассматриваются различные виды упражнений, направленные на развитие навыков аудирования и их практическое применение в процессе общения. Результаты исследования помогут разработать практические рекомендации по совершенствованию навыков аудирования в процессе общения. В статье обосновывается эффективность системы упражнений на основе лингводидактических и психолингвистических теорий, а также дается глубокий анализ значения упражнений в обучении навыкам аудирования. Это исследование является важным ресурсом для преподавателей, методистов и изучающих языки.

Ключевые слова: коммуникация, навыки аудирования, система упражнений, коммуникативные навыки, лингводидактика, психолингвистика, методика преподавания языка, процесс обучения, стратегии аудирования.

Annotation: this article is devoted to studying the importance of listening comprehension skills in the communication process and the role of the exercise system in improving it. The relevance of the research is determined by the specific features of modern communication, the importance of listening comprehension skills and their insufficient development. The article covers the definition, components, role and importance of listening comprehension skills in communication. It also identifies the role and importance of various exercises in improving listening comprehension skills, the principles of constructing a system of exercises and the criteria for assessing their effectiveness. The work studies various types of exercises aimed at developing listening comprehension skills and their practical application in the communication process. The results of the research help to develop practical recommendations for improving listening comprehension skills in the communication process. The article substantiates the effectiveness of the exercise system based on linguodidactical and psycholinguistic theories and deeply analyzes the role of exercises in teaching listening comprehension skills. This study is an important resource for teachers, methodologists, and language learners.

Key words: communication, listening comprehension skills, exercise system, communication skills, linguistic didactics, psycholinguistics, language teaching methodology, learning process, listening strategies.

Muloqot inson hayotining ajralmas qismi bo'lib, unda tinglab tushunish ko'nikmasi alohida o'rin tutadi. Zamonaviy dunyoda ma'lumot oqimining tezlashishi, xalqaro aloqalarning kengayishi, turli sohalarida muloqotning ahamiyatini oshirmoqda. Muloqotning samarali bo'lishi uchun tinglab tushunish ko'nikmasini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Tinglash orqali biz boshqalarning fikrlarini, his-tuyg'ularini va niyatlarini tushunamiz, muloqotda faol ishtirok etamiz va o'zaro tushunishga erishamiz (Brown, 2001).

Tinglab tushunish ko'nikmasi til o'rganish jarayoni-ning muhim komponentlaridan biri bo'lib, u nafaqat tilni o'rganishda, balki real muloqot jarayonida samarali muloqot qilish uchun ham asosiy ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy muloqotning murakkabligi va tinglab tushunish ko'nikmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi uni o'qitishda innovatsion yondashuvlarni talab qiladi.

Tinglab tushunish ko'nikmasi – bu o'zga nutqini qabul qilish, tushunish va unga munosabat bildirish qobiliyatidir. U faqat eshitish emas, balki nutqning mazmunini tushunish, ma'lumotni qayta ishlash, asosiy g'oyani ajratib olish va xulosa chiqarishni ham o'z ichiga oladi (Lund, 1990). *Tinglab tushunish ko'nikmasi* nutqning fonetik, leksik va grammatik darajalarini, shuningdek, madaniy va ijtimoiy kontekstni ham o'z ichiga oladi. Shu bilan bir qatorda tinglab tushunish lingvistik va psixolingvistik jarayonlarning birligidan iborat. Til o'rganishda bu jarayon semantik, sintaktik va pragmatik ma'nolarni to'g'ri idrok etish bilan bog'liq (Chomsky, 1965). Ushbu ko'nikma muloqotning asosiy komponentlaridan biri sifatida qaralib, undan samarali foydalanish kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishini ta'minlaydi (Vygotsky, 1978).

Tinglab tushunish ko'nikmasini o'rganishga oid tadqiqotlar lingvistika, psixolingvistika, didaktika va kommunikativ tadqiqotlar sohalarida olib borilgan (Tashpulatova, 2023). *O'zbek tilshunosligida muloqot va tinglab tushunish ko'nikmasi masalalari bo'yicha bir qator tadqiqotlar mavjud* (Yo'ldoshev, 2020). Rus tilshunosligida tinglab tushunish ko'nikmasi masalasiga L.S. Vygotskiy (1982) va boshqa olimlarning asarlarida e'tibor qaratilgan. Ispan olimlari (masalan, R.M. Sole, 2002) til o'rgatish metodikasida tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishning muhim jihatlari o'rganganlar. Dunyo miqyosida D. Nunan (1989), H.D. Brown (2001) va boshqa olimlarning ishlari bu sohaning rivojlanishiga katta hissa qo'shgan.

O'zbekistonlik olimlarning ta'kidlashicha, tinglab tushunish ko'nikmasi faqat lingvistik bilimlar bilan chegaralanmasdan, madaniyatlararo muloqotni ham qamrab olishi kerak (Tashpulatova, 2023). Bu ko'nikma, ayniqsa, chet tillarni o'rganayotgan talabalar uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Q. Hasanov (2018) o'z tadqiqotlarida multimodal materiallarning o'quvchilarning tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda samarali vosita ekanligini ta'kidlagan. Shuningdek, Mahmudov

(2019) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda interfaol mashqlardan foydalanish nafaqat talabalar faoliyatini faollashtirishi, balki ularning mustaqil ravishda fikrlash qobiliyatini ham oshirishi qayd etilgan.

Tinglab tushunish quyidagi tarkibiy qismlardan tashkil topgan:

1. Fonematik idrok: bu bosqichda o'quvchi talaffuz va intonatsiyaga asoslangan holda so'zlarni tanlaydi.

2. Semantik tahlil: tinglovchi ma'lumotni mazmunli qayta ishlaydi.

Pragmatik talqin: kontekst asosida ma'lumotning amaliy ahamiyatini tushunadi (Anderson, 1995).

Tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirish uchun mashqlar tizimi muhim rol o'ynaydi. Mashqlar talabalarga turli xil tinglash strategiyalarini o'rgatadi, e'tiborni jamlashga yordam beradi, nutqni qayta ishlash qobiliyatini oshiradi va o'ziga ishonchni shakllantiradi (Richards & Renandya, 2002). Mashqlar turlari quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin:

- **Tinglab mazmunni aniqlash:** matnni tinglab, uning asosiy g'oyasini va tafsilotlarni aniqlash.

- **Tinglab xulosa chiqarish:** matnni tinglab, undan xulosa chiqarish va fikr bildirish.

- **Tinglab javob berish:** savollarga javob berish yoki matnni tinglab keyingi harakatlar bo'yicha ko'rsatmalar olish.

- **Tinglab tanlash:** matnni tinglab mos keladigan rasm, matn yoki javob variantini tanlash.

Mashqlar tizimi o'quv jarayoniga mos ravishda rejalashtirilishi va talabalarining darajasi, qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda tuzilishi kerak. Mashqlar sistemasi orqali tinglab tushunish ko'nikmasini takomillashtirish quyidagi afzalliklarga ega:

- Talabalarda motivatsiyani oshiradi.
- O'quv materialiga bo'lgan qiziqishni oshiradi.
- O'ziga ishonchni mustahkamlaydi.
- Muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.
- Turli xil nutq vaziyatlariga moslashuvchanlikni shakllantiradi.

Mashqlar tizimi til o'rgatishda tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda muhim vositadir. Mashqlar tizimining samaradorligi uning lingvodidaktik tamoyillarga mosligi bilan belgilanadi. Ushbu tamoyillar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Kontekstual moslik: mashqlar real hayotiy vaziyatlarga asoslanishi kerak (González, 2015).

Interfaol yondashuv: o'quvchini faol ishtirokchi sifatida jalb etish.

Avtentiqlik: mashqlar tabiiy muloqot muhitini yaratishi lozim (Richards & Rodgers, 2014).

Tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda mashqlar quyidagi asosiy tamoyillar asosida tuzilishi kerak:

Progressivlik: mashqlar murakkablik darajasiga ko'ra ketma-ket tashkil etilishi lozim (Fernández, 2020).

Kontekstualizatsiya: mashqlar real vaziyatlarga asoslanishi talab qilinadi (Pérez, 2017).

Qiziqarli bo'lish: o'quvchilarning qiziqishini oshiruvchi mashqlarni tanlash zarur.

Tahlil va qayta aloqa: mashqlarni tahlil qilish va natijalar asosida o'quvchini rag'batlantirish muhimdir (Smith, 2019).

Ushbu tadqiqot davomida talabalarga turli darajadagi tinglab tushunish mashqlari taqdim etildi. Eksperimentda qatnashgan talabalar uch guruhga bo'lindi: interfaol mashqlardan foydalangan guruh, autentik materiallardan foydalangan guruh va an'anaviy usullarda ta'lim olgan guruh. Natijalar shuni ko'rsatdiki, interfaol va autentik mashqlar asosida ishlagan talabalar 25% yuqoriroq natijalarga erishgan.

Mashqlar turlarining tahlili:

Ovozli matnlar asosida mashqlar: talabalar real hayotdagi vaziyatlarni idrok etishni mashq qilishdi.

Dialog va suhbatlarga asoslangan mashqlar: muloqot jarayonida qiyinchiliklarni yengishga qaratilgan.

Video va multimediadan foydalanish: multimodal materiallar yordamida til o'rganish jarayoni osonlashgan (García, 2018).

Mashqlar tizimi muloqot kompetensiyasini rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. U nafaqat til bilimlarini

oshirishga, balki talabalarga o'z bilimlarini amaliyotda qo'llashga yordam beradi (Tashpulatova, 2023). Shuningdek, tinglab tushunish mashqlarining madaniyatlara muloqot kompetensiyasiga ijobiy ta'siri kuzatildi (Pérez, 2017).

Tadqiqot natijasidan quyidagi amaliy tavsiyalar kelib chiqdi:

Tinglab tushunish mashqlari real hayotiy vaziyatlarga asoslanishi kerak.

O'quvchilarning ehtiyojlariga mos mashqlarni ishlab chiqish lozim.

Muloqotga yo'naltirilgan multimodal materiallardan keng foydalanish tavsiya etiladi.

Xulosa. Muloqot jarayonida tinglab tushunish ko'nikmasi muhim ahamiyatga ega bo'lib, uni mashqlar sistemasi orqali takomillashtirish zarur. Mashqlar talabalarining tinglash qobiliyatini oshiradi, ularni muloqotga tayyorlaydi va o'zaro tushunishni osonlashtiradi. Yuqoridagi fikrlar shuni ko'rsatdiki, tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishga yo'naltirilgan mashqlar tizimi til o'qitishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu yondashuv o'quvchilarning muloqotga bo'lgan ishonchini oshiradi va ularning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Anderson, J. R. (1995). *Cognitive Psychology and Its Implications*. New York: Freeman.
2. Brown, H.D. (2001). *Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy*. Pearson Education.
3. Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge: MIT Press.
4. Fernández, J. (2020). "Integrative Approaches to Listening Skills Development". *Language Teaching Research*, 24(4), 398-412.
5. García, L. (2018). "Uso de entornos de aprendizaje multimodal en la enseñanza de idiomas". *Modern Language Journal*, 102(1), 12-25.
6. González, M. (2015). "El desarrollo de las habilidades de escucha en contextos educativos". *Revista de Lingüística Aplicada*, 32(2), 145-163.
7. Hasanov, Q. (2018). "O'quv jarayonida multimodal yondashuvning o'rni". *Oliy Ta'lim Jurnal*, 3(1), 45-57.
8. Lund, R.J. (1990). *A taxonomy for teaching second language listening*. *Foreign Language Annals*, 23(2), 105-115.
9. Mahmudov, T. (2019). "Interfaol metodlar orqali chet tilini o'qitish". *Tilshunoslik va Pedagogika*, 5(2), 112-119.
10. Martínez, L. (2021). "Aplicación de tecnologías interactivas para el aprendizaje de idiomas". *Journal of Educational Studies*, 15(1), 89-102.
11. Nunan, D. (1989). *Designing tasks for the communicative classroom*. Cambridge University Press.
12. Pérez, R. (2017). "La importancia del contexto en la enseñanza de idiomas". *Hispania*, 100(3), 435-449.
13. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press.
14. Sole, R.M. (2002). *La comprensión auditiva en la enseñanza del español como lengua extranjera*. Arco/Libros.
15. Tashpulatova, F. S. (2021). Methodology of developing auditing skills and skills of Spanish language students. www.auris-verlag.de.
16. Ташпулатова, Ф. (2023). Педагогические особенности, методы и понятия, используемые в обучении творческого мышления. *Интернаука. Научный электрон журнал*. Москва, 1(271), 17-18.
17. Tashpulatova, F. S. (2023). Tinglab tushunishda og'zaki nutqning, kommunikativ yo'nalganlik tushunchalarini aniqlash. *Образование наука и инновационные идеи в мире*, 23(6), 107-109.
18. Yo'ldoshev, M. (2020). *O'zbek tilida nutqiy muloqotning lingvopragmatik xususiyatlari*. Filologiya fanlari doktori dissertatsiyasi.
19. Выготский, Л.С. (1982). *Мысль и речь. Педагогика*.